

55 שנים ל"מלחמת הטרקטורים" / גילה אלעד ארכיון נחשון

בסיום מלחמת-השחרור, הסכמי שביתת-הנשק ברודוס לא הצליחו להגיע להסכמה בעניין "השטח שבין הקווים" בעמק-איילון, שאנחנו קראנו לו "שטח ההפקר". כל הניסיונות המדיניים להגיע להסדר עם ירדן לחלוקת העמק כשלו. בתחילת שנות-השישים החל סיפוח משמעותי של שטחי-הפקר משני הצדדים שהגיע לשיאו בשנת 1965, בקריאת האו"ם להפסיק חריש או עיבוד של 600 דונם בצד הירדני ו-5,000 דונם בצד הישראלי, ע"י הקיבוצים נחשון ושעלבים. למרות האו"ם, לחקלאים בשני הצדדים הייתה תחושה כי "במקום בו נכשלו החרבות תנצח המחרשה", וחלוקת האדמות תיעשה בפועל בסיפוח-זוחל של שטחים.

המתח הגובר בין הצדדים הגיע לשיאו ב"מלחמת הטרקטורים" המפורסמת בסוף אוקטובר 1965. ב-16 באוקטובר הודיעו השלטונות הירדניים לכפריים שהם יכולים לעבד את אדמותיהם בשטח-ההפקר, והם החלו בחריש בשטח נרחב מצפון לאמאוס, באמצעות 4 טרקטורים ובליווי חיילי הליגיון. ישראל הגישה מיד תלונה לוועדת-שביתת-הנשק, אך למרות זאת הם הכניסו יותר ויותר טרקטורים. לישראל היה ברור שזו התגרות מכוונת, שמטרתה להביא את המצב לנקודת הכרעה. הוחלט שגם בצד שלנו נתחיל בעיבוד נרחב של שטחים חדשים, שנקבעו מראש, והצבא פנה לקיבוצים שעלבים, נחשון, הראל, חולדה וצרעה. תגבורת חיילים נשלחה לאבטח את העבודה. לקראת סוף החודש גוייסו כ-30 טרקטורים, והיה חשש שהירדנים לא יבליגו ויפתחו באש. פלוגת-טנקים נוספה לאבטחה, והרמטכ"ל יצחק רבין ביקר בחדר-הפיקוד שהוקם במשטרת משמר-איילון.

לקראת סוף השבוע כשלו ניסיונות התיווך של אנשי האו"ם, העבודה הוגברה, ואנשי שעלבים קיבלו אישור מהרב לחרוש בשנת-שמיטה ובשבת. גם הירדנים הגבירו את החריש, וחלקה כבר נגעה בחלקה. "זו היתה צורת כיבוש שספק אם יש לה דוגמה בהיסטוריה - כיבוש ע"י טרקטורים, כיבוש של שלום". ("על הרכס" 5 בנובמבר 1965).

על אירועי יום רביעי מספר אברהם ישראלי: "קיש ואני עלינו על טרקטור-זחל אחד, שצו'פק ופוגל עלו על השני, יצאנו לוואדי ובדיוק בשעה היעודה נכנסנו לשטח. לי הייתה אז ממש הרגשה שאנחנו 'בשר תותחים'. הכנו את הציווד והיינו בכוננות מלאה - אם כי אי-אפשר לומר שפחדנו. נכנסנו לשטח, התחלנו לעבוד - ונשאר שקט. אז התחילו להיכנס אנשי 'תחנות-הטרקטורים' והראל. שעלבים עבדו מולנו בחלקה שלהם".

מספר זאבן: "העברנו לעצמנו תוואי דמיוני באמצע וואדי וקבענו שהוא יהיה שטח העיבוד שלנו. עד אליו נעבד אנו, וממנו והלאה יעבדו הם. בוקר אחד ראיתי שהם חוצים את התוואי! ירדתי עם מספר אנשי-אבטחה, פרסתי אותם בעמדות הגנה וניגשתי לטרקטורים הערביים. הם המשיכו לחרוש מבלי לשים לב אלי, וכשניסיתי לעמוד בדרכם כמעט ונדרסתי". (ראיון לבמחנה-נח"ל 1970)

טרקטור בשטח החריש. ברקע האייקליפטוסים של ביר חילו

ישראלי מספר: "ביום חמישי עבדנו בחלקה המפונה ממול מחנה-העצורים. נכנסנו וחרשנו במהירות את השטח, בעזרת 2 'פרגוסונים', 'פורדסון' וה-165. עשינו שחור את האדמה. פוגל התחלחל. בחלקת-המוקשים היה רועה את הבקר פעמים רבות.. האו"ם, בגלל המוקשים, לא התקרב אלינו, רק צפה מרחוק במשקפת. ביום שישי באתי לשדה עם 'פרגוסון' וקולטיבטור. עבדתי כבר מימין לדרך. היו שם די-4. פתאום אני רואה 2 טרקטורים ירדנים יורדים תוך חריש לכיוון השטח שלנו. דובי התחיל לרדוף אחריהם עם הדי-4 שלו. הם בורחים - והוא רודף. בסוף גרש אותם יותר מידי, וקראו לו לחזור.. בקיצור - היה שם שמח. אחרי-הצהריים עברנו לחלקה מתחת למחנה ופתחנו תלמים. זאת אדמה נהדרת. הייתה הרגשה טובה. והיה גם שקט. ערבים לא היו בשטח, והיה מאד נעים. פתחנו 'ארגזים' לשבת. בשבת 30 באוקטובר 1965 יצאו כולם לעבוד כרגיל. הכוונה היתה להתחיל בשטחים הרחוקים ולהתקדם מערבה.

טרקטורים חורשים

בשבת בבוקר יצאתי עם הדיסקוס עד לפתח השטח. יומלה לא היה ואני ריכזתי. עמדתי ליד הגשר ההרוס ואז הגיעו 3 טרקטורים ירדנים עד הוואדי, וטענו: "קיבלנו הוראה לעבוד איפה שאתם עובדים"..

כול הזמן הייתה לנו הרגשה שרוצים לעשות פרובוקציות. היה ברור מאליו שלא ניתן להם לעלות על שטח שחרשנו, אבל הם היו תוקפניים ביותר בדרישותיהם. בינתיים הגיע זאבן ודיבר איתם, הסביר שאסור לחרוש על שטח שמישהו אחר חרש, ונתן להם דוגמה איך הסתדרו יפה קודם. "אנחנו רוצים להיות חברים" הוא אמר להם, והמתורגמן שקישר בינינו בשלו: "כן, רוצים להיות חברים - אנחנו למטה ואתם למעלה!" שוב ושוב חזר על הטענה באותו נוסח. זאבן הסכים שאחד מהם ילך ויקבל הוראות. טרקטוריסט אחד נסע והשניים האחרים נשארו עם הליגונר וצ'זבטו עם חברים דוברי ערבית. המשכנו לעבד את השטח והאדמה התחילה להיות שחורה".

ארוחת-בוקר. משמאל: שאולי (גן-שמואל), קיש, עמי, ישראלי, פוגל

בסביבות 9:00 אכלו אנשי נחשון ארוחת-בוקר ומולם חרשו הירדנים. "היינו רעבים ככלבים, ומן-הוון-להון הגיע דנל"ה עם האוכל והתיישבנו לאכול. אנחנו אוכלים והטרקטור הירדני שנסע לקבל הוראות חזר. ירד ממנו איזה טיפוס שצעק לטרקטוריסטים, ושניהם התניעו והסתלקו במהירות מהמקום. בדיוק אז התחילו להגיע טרקטוריסטים שלנו ממזרח, ונשמעו יריות בודדות. המשכנו לאכול והכדורים התחילו לשרוק מעל הראש. מוזר מאד - היינו אדישים לחלוטין. לקחנו את האוכל לאחורי ה'פורדסון' ואכלנו שם. איש לא התרגש. זה נראה לי מוזר - אבל ככה זה היה".

הטרקטורים הירדנים עזבו את השטח במהירות והחלו יריות.

"הגיעה הוראה לסגת תוך מסך-עשן. האש הייתה יעילה ויצחק שצ'ופק, שעבד בעומק השטח, נפצע

בלסת ואיבד דם רב. "הוא כולו שרת דם ואנחנו ממש התחלחלנו. עלינו על מכונית, וכדי לחסוך זמן לא עלינו לחובשת. עשינו חשבון שבאותו זמן נוכל להגיע ל"קפלן". הנהג היה קר-רוח ונסע במהירות עצומה. שצ'ופק דיבר קצת, ומאד

התפעלנו מכושר העמידה שלו. לחץ-הדם שלו ירד לאפס והיינו מאד מתוחים.."

האש גברה והטרקטוריסטים הפעילו רימוני-עשן ויצאו אט-אט מהשטח. הבולדוזר הרים את הכף ונסע ברוורס, מגן על עצמו מהירי. בשטח נשארה מחרשה שחולצה במבצע מיוחד כמה שבועות לאחר מכן.

הירדנים פתחו גם באש ממרגמות 81 מ"מ. בעקבות המצב הוכנסו ילדי נחשון ושעלבים למקלטים. "אחרי שנים של שקט, נפלנו גם אנו לאותה קלחת של תקריות, חילופי-אש, ריצה למקלטים, ושאר הדברים המטרידים את שלוות-העשייה שאנו רגילים בה. 3 פעמים האו"ם הציע הפסקת אש אבל הירדנים לא נענו. רק בשעה 12:30 חזר השקט."

זבן והתגבורת הצבאית

"החיים חזרו למסלולם אחרי יום שבת המתוח. המתיחות מרחפת על היום-יום, אבל אינה משבשת את סדריו. ובסופו של דבר הבה ונהיה, כתמיד, אופטימיים. הבה נאחל לעצמנו את שמיהרנו לאחל בימים אלה ולא זכינו: ששטח-ההפקר יעלה תבואה על כל אלפי הדונמים של אדמה פורייה, דשנה ומחכה אך לנו לעבדה ולזרעה. הבה נאחל לעצמנו עוד טיול רגלי עם ילדינו לעמק הנהדר, שהכסילות עושה אותו אזור מריבה. הבה נאחל לעצמנו יחסי שכנות עם אותם שרוצים כמונו בשלום, שיודעים כמונו את סוד החיים הטמון באדמה, סוד החיים שאינו ידוע לשום גנרל". (רוביק רוזנטל, "על הרכס" 5 בנובמבר 1965).

האמנם היתה זו "מלחמת הטרקטורים"?

לאחר 55 שנים אפשר כבר לשאול: האם זו "לא מלחמה בין אדם לאדם או בין מדינה למדינה, אלא בין הטרקטורים הישראליים והטרקטורים הירדנים" - כפי שאמר שדמי בשנת 1992 בראיון לילד רמי חובב? אין ספק שחברי נחשון היו תמימים: "רצינו להוכיח כי לנו, החקלאים, אין צורך בטנקים, כי שורשי חיינו באדמה ובלחם. כי דרגות מדיניות גבוהה, אינטרסים, פרסטיז'ה, מלחמה-קרה - כל אלה טפלים לגבינו לעיבוד האדמה וזריעתה, קציר התבואה ואוכל מעבודתנו אנו. כך אנו, וכך הפלחים שמעבר לגבול. לכן די לנו בטרקטורים לכבוש שטח". ("על הרכס" 5 בנובמבר 1965).

בהסתכלות לאחור, באותו ראיון לרמי, אמר יומלה: "אני חושב שהצבא לקח את התקרית הזו ברצינות, משום שזו היתה הזדמנות בשבילו לחסל את מובלעת-לטרון שהפריעה בדרך לירושלים. יכול להיות שאנחנו שיחקנו את המשחק והצבא חיכה שהירדנים יירו בנו.. היום אני חושב שסתם היינו ילדים קטנים והסתכנו. אז חיינו רק מחקלאות, והיא הייתה במרכז חיינו, ועוד כמה דונמים יכלו לעזור לנו מאוד.. אני חושב שנחשון מבחינתה הפסידה. כמוכן שאחרי מלחמת-ששת-הימים הכול הסתדר, אך מבחינת נחשון באותה תקופה זה היה הפסד, כי חזרנו לחרוש את השטחים המצומצמים שחרשנו לפני הרבה שנים.. חזרנו 15 שנים לאחור מבחינת המקומות בהם הפסקנו לחרוש, ומבחינת הדרכים בהם נסענו, וגם מבחינת הוראות הפתיחה-באש של הצד הירדני".

ב-5 ביוני 1967 פרצה מלחמת-ששת-הימים ושינתה את המפה לחלוטין. היום אנו חורשים את אדמות העמק, מטיילים בו ומתפעלים מיופיו. כדאי לזכור כי פעם הוא היה עמק של מריבה.

המעוניינים בקריאה נוספת על האירוע יפנו לגילה ויקבלו במייל חומר סרוק. elad.gila@gmail.com